

Ajaloo, eestlusest ning klaasvitrinidest

Anna Marie Paabumets

Järgneva essee eesmärgiks on noore eestlasena lahti mõtestada rahva kui terviku panus Eesti riigi püsimisse, käsitledes teemat ajaloolise mälu ja märgiliste isikute seisukohast.

20. juunil 1869, esimese üldlaulupeo teisel päeval esitab Tartu kroonugümnaasiumi õpetaja Jakob Hurt ühe oma kolmest programmilisest kõnest. Hurt oli oma kõne põhjalikult ette valmistanud, kuid vihma tõttu sai ta sellest ette kanda vaid kolmandiku, mida tänapäeval tuntakse Jakob Hurda kolme soovina. Milles seisnevad siis need soovid? Esmalt toonitatakse pärisorjusest vabanenud talurahva igapäevase vaimuharimise tähtsust. Teisena rõhutab Hurt, et haritud eestlased ei peaks oma suguvendadele üle õla vaatama, vaid jääma põlvkonnast, seisusest ja kohast olenemata eestlaseks. „Eesti mees jäägu eesti meheks igas ametis, igas seisuses, maal või linnas. Eesti vend, ole sina kirikuõpetaja või kooliõpetaja, kaupmees või käsitöötaja, tohter või mõni muu tark, köster või koolmeister, maamõõtja või vallavalitseja – jää ustavaks eesti rahva liikmeks, jaga temaga õnne ja õnnetust, rõõmu ja kurbdust, mõro ja magusat, püüa jõudumööda teha head tema edasisaamiseks, siis oled aus mees kõikide ees,“ kuulutab ta läbi vihma.

Selline sõnum mõjub orjapõlvest kurnatud eesti rahvale otsekui tervendav palsam, mis parandab veritsevad haavad, ning annab julgust ning lootust astuda ärevasse tulevikku kui ühtne tervik. 19. sajandi teine pool oli pinev periood, kus Tsaari-Venemaa ohjad olid muutunud veelgi tugevamaks: isegi eestikeelne algkool oli asendatud venekeelsega. Hirmus eesti keele ja rahva väljasuremise ees asuvad isamaalised haritlased, nagu Jakob Hurt, Oskar Kallas, Villem Reiman ning Matthias Johann Eisen, eesti vanavara päästma ning seda rahva hapraste ajalukku üles kirjutama, luues sedasi rahvuskuluturi alustala, millele toetume tänapäevalgi.

Neid nelja eelmainitud meest seob lisaks pärimuse kogumisele ka sõna „ajalugu“ – ning just see puuduski eesti rahval 19.-20. sajandi vahetusel. Rahvale on ajaloo olemasolu ning selle tundmine hädavajalik: see kujundab nii indiviidi kui ka rahvuste identiteediloomet ning teadlikku rahvustunnet. Asjata ei rõhuta Oskar Kallas ühes oma „Muinsusministeeriumi“ ellukutsumist käsitlevas kirjutises, et „meie rahva ja maa ajalugu saagu endale kindel alus minevikus. Nii õpime iseennast tundma. Ja äratehtud tööst kasvab põhi, mille peale edasi

ehitada“ ning see ei ole juhus, et 1870. aastatel asub Matthias Johann Eisen ühes Jaan Jungiga propageerima termini „ajalugu“ kasutuselevõttu. Ainus viis eestluse säilitamiseks oli minevik üles kirjutada ning seda rahva seas levitada. Selline plaan oli ka vaimulikul Villem Reimanil, kes on kirjutanud esimese teadusliku ülevaate Eesti ajaloost, pannes aluse eesti rahva ajaloo teaduslikule uurimisele.

Ning eesti rahvas võttis oma eestkõnelejaid kuulda. Ta ei lasknud ennast venestamisega kaasnenud tagasilöökidest heidutada, vaid asus tegutsema. Nagu seemned pärast vihma kerkisid esile erinevad seltsid ning kirjandusühingud. Üha suurema hoo ja õhinaga katsusid omavahel jõudu keskused nagu Tartu ja Tallinn Postimehe ja Teataja lipu all. Uueks sajandiks oli eesti rahvuskultuur teinud läbi suure edasimineku ühes poliitilise aktiviseerumisega ning sellega ka esimese sammu iseseisvuse suunas.

10. novembril 1917 kuulutab sarnaselt Hurdale siurulane Friedebert Tuglas oma kõnes järgnevalt: „Nüüd on silmapilk, mil igaüks omal alal peab end äärmuseni pingutama, omi võimeid ja andeid lõpuni ilmutama. Nüüd või ei ialgi enam – teie, unistajad ja realistid, mõtlejad ja tegude tegijad, luuletajad ja sõjamehed!“ See kõlanud tsitaat esitati Eesti rahvuse jaoks saatuslikul perioodil. Tollel hetkel veel sündimata Eesti riik seisis silmitsi kordumatu võimalusega: pääseda Tsaari-Venemaa orjastavast haardest ning rajada enda demokraatlik riik. See oli silmapilk, kus tõepoolest luges nii iga kohvikuluuletaja, kirjanik, poliitikuhärra kui ka kassapidaja, talupoeg ja koolipoiss. Taas kord oli eesti rahval vaja üleskutset olema valvas, kokkuhoidev ning eelkõige teadlik enda minapildist, et tagada ohustatud rahvuskultuuri püsimine ning sõltumatus.

Kuid eesti rahvale anti kasvamiseks ja arenemiseks üksnes 22 aastat, enne kui ta jälle suure idanaabri haardesse tõmmati. Nõukogude võimu käe all ei kuulnud meie rahvas enam julgustavaid sõnu säilitada oma identiteet ja eripära, nagu oli see sündinud sada aastat tagasi. Nüüd ei kirjutatud enam ajalehtedes eesti keelest ja kirjandusest kui edasiviivast jõust. Iga massist väljamurdev hääl summutati, jättes rahva üksi vaimsele tühermaale. Peaaegu et noorukieas eesti rahva jaoks oli see suur proovilepanek: hooliva ema ja isa (Hurt, Kallas, Reiman jt) õpetussõnad kõrvus kajamas, asus ta Nõukogude lipu all talletama ning kaitsma oma ajalugu.

Pool sajandit talus meie rahvas selle punase lipu all sadu esimeeste ja ametnike propagandast läbiimbunud kõnesid, repressioone ning ülekohtu, ta leppis vaimse pimeduse ning petliku tõelikkusega. Kuid kõigest sellest hoolimata ei andnud 90. aastate alguseks keskikka jõudnud

rahvas alla, vaid suutis endiselt sama ühtselt ja tugevalt vastu astuda kunagi murdmatuna näivale režiimile.

Ei olnud ununenud selle 50 aastaga eestluse olemus ega ehtsus. Ei olnud ununenud ka ärkamisaegsed laulud ja salmid, kõlades uhkelt ja vabalt terve 88. aasta suve vältel ning kulmineerudes 11. septembril lauluväljakul Tallinnas. Selle truuduse ja murdumatu isamaaarmastuste eest tänab 11. septembril eesti rahvast ka nüüdseks ajalukku kirjutatud Heinz Valk. Lisaks eelnevale kõlab tema kuulsas kõnes üleskutse: „Kandke seda maad oma südames, ärge kunagi reetke teda. Teile ei ole pärandatud ainult Eestimaa valu, vaid ka tema au, uhkus ja viha“. Ta toonitab, et meie rahvas peab olema hingeliselt eriti tugev ja positiivne, sest eestisugusele väikerahvale on pessimism ja enesehaletsus hukatuslik.

Taas kord kõlasid eesti rahva jaoks märgiliste muutuste ja sisemise segaduse ajal julgustavad ning suunavad õpetussõnad. Nii lehvitasid sini-must-valget lippu mitte üksnes hulljulged rahvuslased, vaid ka emad ja isad, koolilapsed ja tudengid – kõik, kes pidasid ennast eestlaseks. Märgilist tähtsust omas nii suurema kui väiksema panus.

Kõlanud on näiteid alates ärkamisajast kuni taasiseseisvumiseni, mille vältel on meie riik läbinud suuri katsumusi. Eesti on kindlasti parimas positsioonis kui kunagi varem: me oleme vabad ja sõltumatud, meil on oma keel ning püsiv kultuur, meie haridustase on triivimas Jakob Hurda seatud sihi suunas - kindlasti on veel palju muud välja tuua. Näib, nagu polekski eesti rahval enam vaja ühiskondlikku üleskutset ega õlalekoputust. Või siiski?

Eestlaste väljarände tase on endiselt kõrge ning isegi kui ei emigreeruta, koondutakse suurematesse keskustesse, jättes väikekohad söövitavasse vaikusesse. Eesti keel on üha enam väljatõrjutu positsioonis inglise ning vene keele pealetungi ees, kommertskultuur on vallutamas meie rahva tõekspidamisi, üha suurenev lõhe rahva ja võimu vahel on pannud eestlased suhtuma oma riiki tuima ükskõiksusega.

Kui varem varitses meid oht piiri taga, siis nüüd on see hiilinud meie endi keskele, esmalt varjates oma palet ning seejärel paljastades ennast hetkel, mil me seda kõige vähem ootame. Eesti püsijäämine ei ole midagi igavest ega iseenesestmõistetavat, nagu on seda meie ühiskonnas kraanist voolav vesi või elekter. Me peame rahvana mõistma, et Eesti riigi ja rahvuse tulevik on endiselt meie endi kätes.

Nii imelik kui see ka ei oleks, vajab meie rahvas endiselt julgustust ning toetust, et olla eestlane. Meie ajalugu pole lasknud meil olla suur ja tugev, oleme alati pidanud mängima nõrgema ja alandlikuma rolli ning see on emapiimaga kandunud üle ka järgnevatele

põlvedele. Nelja aasta jooksul ei piisa ühest laulupeost pealkirjaga „Mina jään“, et tagada eestlase rahvuslik julgus ja uhkus. Ei ole piisav, et meie president Kersti Kaljulaid mainib kohusetundest kaamera ees, et „hoidke eestlust!“.

Kus on meie 21. sajandi aatemehed, kes oleksid oma rahvale eeskujuks ja sihiseadjaks. Kes saab täna meie Jakob Hurdaks, kes rõhutab, et me ei pea „oma suguvendadele üle õla vaatama“ ning julgustab „jääda põlvkonnast, seisusest ja kohast olenemata eestlaseks“? Kes on meie Villem Reiman, kes julgeb tõde jutustada, ilma et seda rahvusliku oreooliga kaunistada ning sedasi pimestatud rahvuskaslati valele teele suunata?

Võib-olla on need ajad möödas. Võib-olla on see liialt sinisilme ihata tagasi möödunud aegu. Kuid kogu selle sinisilmsuse juures peame siiski meeles pidama, et meie ühiskonna murekohad pole kuigi uued. Juba sada aastat tagasi noomis Villem Reiman Üliõpilaste Lehes teravalt aatemehi nende omakasupüüdlikkuse ja mineviku üldistamise pärast ning läkitas üleskutseid üliõpilastele tulema „rahva sekka“, sest näis, et „ülikooliharidus pugese seaduses ettekirjutatud ametikohustuste konnakarbikesse ega hooli üleüldsusest“.

Kas peame siis rahvana hoopis käed üles tõstma ning kõigest lahti ütleva, kui isegi 100 aastaga ei leita probleemidele lahendusi? Kindlasti mitte. Rohkem kui 100 aastat on eesti rahvas püüdnud oma ajalugu ning sellega kaasas käivat identiteeti säilitada ning nüüd, kus see on üle aegade kindlaim ning ümberlukkamatuim, ei tohi kõigest hoolimata lasta tähelepanul kõrvale kalduda. Eestluse püsijäämine on endiselt rahva kätes, isegi kui selle tuum paikneb nüüdsest ERMi vägevate klaasvitriinide taga. Meie 21. sajandi eestlastena ei tohi ennast ka sinna vitriinide taha paigutada, võõrdudes eestlusest ning muutudes aganatakes, mida tuul iga ilmakaare poole laiali puhub. Peame hoolimata oma väiksusest olema valvsad ning eelkõige teadlikud oma ajaloost ning rahvuslikust olemusest, nagu rõhutavad seda rahvuslikud aatlejad juba sada aastat. Rahvuslus ei seisne üksnes sütitavates kõnedes või poliitilises aktiivsuses, need kaks komponenti esindavad pigem käimalükkavat jõudu. Märgineline panus peitub ka väikestes igapäevastes tegudes. Nii et olgem siis kas kassapidaja, õpilane või riigiametnik, tähtis on teada, et iga üksikisik kuulub sellesse suurde hingavasse organismi, mida nimetame eestluseks: anonüümsus ei aita selle talitlusele kaasa. Üksnes ühtse tervikuna saame nii endast kui ka oma riigist lugu pidada ning seda eestlastele vääriliseks kohaks kujundada.